

ACTA BOTANICA CROATICA XXVIII - 1969

ŠIBLJAČKE ZAJEDNICE PRETPLANINSKOG
POJASA NEKIH BOSANSKO-HERCEGOVAČKIH
PLANINA

Mit deutscher Zusammenfassung

PAVLE FUKAREK

(Šumarski fakultet, Sarajevo)

Primljeno 31. 3. 1969.

Sa planinskog skupa srednjobosanske dolomitne planine Plazenice opisali smo (1958) jednu šibljačku zajednicu pretplaninskog pojasa u kojoj su osnovne karakteristične, i za fizionomiju zajednice najznačajnije, vrste bile *Sorbus chamaemespilus*, *Lonicera alpigena* i *Eryngium alpinum*.

Tada, nemajući još dovoljno uvida u sastav sličnih i srodnih šibljačkih zajednica ostalih Dinarskih planina, mi smo toj zajednici dali provizorni naziv *Sorbetum chamaemespilis* (Asocijacija *Eryngium alpinum*-*Sorbus chamaemespilus* mscr.) i usporedili je s odgovarajućim snimcima iz susjedne pretplaninske šume bukve na dolomitnoj podlozi.

U razdoblju nakon toga obratili smo veću pažnju zajednicama šibljaka submediteranskog pojasa i postavili taksonomske okvire za uključivanje jednog niza vrlo značajnih evolutivnih jedinica termofilne šibljačke vegetacije, koju je već u osnovnim biljnogeografskim koncepcijama dobro obuhvatio Adamović (1901). Taj okvir čini red *Cotino-Paliuretalia* Fuk. (= *Cotinetalia*) sa svezama *Paliuro-Petterion* Fuk., *Cotino-Cotoneastrion* Fuk. i *Buxo-Syringion* Fuk. koji u južnoj Evropi zamjenjuje srednjoevropski red *Prunetalia spinosae* Tx.

Istražujući istovremeno šumsku vegetaciju viših predjela nekih bosansko-hercegovačkih planina utvrdili smo postojanje šibljačkih zajednica koje se razvijaju ili kao regresivni oblici pretplaninske šume bukve, odnosno klevovine bora, ili kao evolutivni oblici razvoja vegetacije vapnenačkih točila i kamenitih blokova. Ove zajednice pretplaninskih šibljaka nije bilo moguće uključiti ni u jednu od poznatih viših taksonomskih jedinica (*Cotino-Paliuretalia* Fuk., *Prunetalia spinosae* Tx.) pa smo pristupili njihovu detaljnijem proučavanju.

Na planinskom vijencu Zelengora—Volujak—Maglić našli smo tri srodne šibljake zajednice od kojih je jedna dosta široko rasprostranjena, a dvije ograničene na manji broj lokaliteta.

Prva od tih zajednica *Cynancho-Rhamnetum* Fuk. et Stef. 58, opisana je u našem zajedničkom radu (Fukarek i Stefanović 1958, p. 138, Tabela IX), kao *Rhamnetum fallacis* (Asocijacija *Rhamnus fallax-Cynanchum vincetoxicum* mscr.). U kasnijem razdoblju tu zajednicu smo našli i izvan prašumskog rezervata Perućice, gdje smo je prvi put uočili, pa smo na osnovu većeg broja snimaka u mogućnosti da damo sintetičku listu karakterističnih i ostalih značajnih vrsta u njenom sastavu:

<i>Rhamnus fallax</i>	V ²⁻³	<i>Sorbus austriaca</i>	V ⁺¹
<i>Ribes alpinum</i> ssp.	IV ⁺²	<i>Juniperus intermedia</i>	III ²
<i>Lonicera alpigena</i> ssp.	IV ⁺²	<i>Cotoneaster intergerrima</i>	III ⁺¹
<i>Salix appendiculata</i> ssp.	IV ²	<i>Scabiosa leucophylla</i>	IV ⁺²
<i>Cynanchum vincetoxicum</i>	V ⁺²	<i>Scutellaria altissima</i>	IV ⁺²
<i>Origanum vulgare</i>	V ⁺²	<i>Rumex scutatus</i>	IV ⁺²
<i>Melica ciliata</i>	V ⁺²	<i>Hypericum alpestre</i>	IV ⁺
i neke druge.			

Druga šibljaka zajednica tog područja, pretplaninski šibljak *Arcto-Sorbetum* Fuk. (Asocijacija *Arctous alpina-Sorbus chamaespilus* mscr.) do sada je nađena samo u vrlo uskom pojasu kamenjara i točila iznad jezera na Gornjim Barama. U sastav ove zajednice (na osnovu pet snimaka u odvojenim sastojinama) ulaze ove vrste:

<i>Arctous alpina</i>	V ²	<i>Salix appendiculata</i> ssp.	IV ²⁻³
<i>Sorbus chamaespilus</i>	V ²	<i>Rubus saxatilis</i>	V ⁺³
<i>Dryopteris villarsii</i>	V ⁺²	<i>Parnassia palustris</i>	V ⁺
<i>Scabiosa leucophylla</i>	V ²	<i>Asplenium viride</i>	V ⁺²
<i>Aquilegia vulgaris</i> ssp.	V ⁺	(<i>Lonicera borbasiana</i>	III ⁺²)
i druge.		(<i>Vaccinium myrtillus</i>	III ⁺²)

Treća šibljaka zajednica ovog područja, pretplaninski šibljak *Ribesieto-Loniceretum* Fuk. (Asocijacija *Ribes alpinum* ssp. — *Lonicera borbasiana* mscr.), rasprostranjena je na sjevernim, strmim padinama planine Maglić, u predjelu tzv. Crvenih prljaga, na granici između pretplaninske šume bukve i klekovine bora. Njen sastav (na osnovu pet snimaka u raznim odvojenim sastojinama) sačinjavaju ove vrste:

<i>Lonicera borbasiana</i>	V ²⁻³	<i>Sorbus glabrata</i>	IV ⁺²
<i>Ribes alpinum</i> ssp.		<i>Salix appendiculata</i> ssp.	IV ⁺²
<i>pallidigemmum</i>	V ⁺³	<i>Lonicera alpigena</i> ssp.	III ⁺²
<i>Dryopteris villarsii</i>	V ⁺³	<i>Rhamnus fallax</i>	III ⁺
<i>Gentiana asclepiadea</i>	V ⁺	<i>Vaccinium myrtillus</i>	III ²
<i>Luzula luzulina</i>	IV ²	<i>Rubus saxatilis</i>	II ²

Zajednicu istog sastava našli smo i u pretplaninskom pojasu Jahorine planine istočno od Sarajeva.

Nekoliko zajednica na planini Orjenu znatno se razlikuju bogatstvom endemičnih grmova, kao npr. *Lonicera glutinosa* Vis., *Viburnum maculatum* Pant., *Moltkea petraea* Ports. itd., od onih koje smo proučili na planinama Zelengora—Maglić—Volujak, pa smo ih ostavili za kasniju obradu.

Međutim, osim tih, manje-više ekstremno termofilnih šibljakih zajednica čije je mjesto na granici između vegetacije golih stijena i vegetacije sastojina crnog bora, odnosno munike, na toj planini postoje također prilično prostrane šibljake zajednice u čijem sastavu učestvuju elementi mezofilnih šumskih zajednica. Te su zajednice u pravilu rasprostranjene na sjevernim obroncima u visinama gdje se šire bukove i bukovo-jelove šume u svom odvojenom arealu ove planine. Njihovo stanište su pretežno karstificirani vapnenački blokovi. Sklop drveća je zbog toga jako raskidan (otvoren), tako da u njima u znatnoj mjeri učestvuju biljke termofilnih šuma crnog graba, ili još više, bilje krških kamenjara i pašnjaka. Na Orjenu ove su zajednice ljepše i potpunije razvijene a nazočne su i neke vrste koje su na unutrašnjim Dinarskim planinama vrlo rijetke ili potpuno iščezavaju.

Tako je u ovim zajednicama prisutna i tisa (*Taxus baccata*), a dominira i dinarska žutika (*Berberis illyrica* Fuk. prov.),* čiji grmići često ovdje rastu veoma bujno i do visine od blizu 2 metra.

Karakteristične vrste ove zajednice su:

<i>Rhamnus fallax</i>	V ²⁻³	<i>Viburnum maculatum</i>	V ⁺¹
<i>Ribes alpinum</i> ssp.	V ²⁻³	<i>Rosa div. sp. illyricae</i>	V ¹⁻³
<i>Lonicera glutinosa</i>	IV ¹	<i>Berberis illyrica</i>	III ²⁻³
<i>Sedum maximum</i>	V ⁺²	<i>Evonymus verrucosus</i> var.	III ⁺
<i>Cynanchum vincetoxicum</i> ssp.	V ⁺²	<i>Moltkea petraea</i>	III ⁺
i neke druge.			

Uspoređujući sve navedene zajednice, a posebno ovu s Orjena, s asociacijom *Berberidi-Rhamnetum fallacis* Ht, koju je Horvat naveo (1962, pag. 119) za planine zapadne Hrvatske (Gorski kotar, Velika Kapela, Lička Plješivica), vidimo da su one floristički vrlo srodne. Zajedničke su im vrste *Berberis illyrica* nova sp., *Rosa* sp. div., *Ribes alpinum*, *Rhamnus fallax*, *Cotoneaster integerrima*, *Lonicera alpigena* i neke druge.

* Ovu vrstu, kao različitu od obične žutike, prvi je uočio botaničar Borbás, a zatim Degen. Njima se priključio u novije vrijeme i F. Kušan. Međutim, navedeni autori priključili su ovu ilirsku vrstu južnoitaljskoj odnosno sicilijanskoj vrsti *Berberis aetnensis* Presl. Samostalnost vrste prvi je uočio I. Horvat (1927) i kasnije ju je (1962) imenovao kao *Berberis croatica*, ali bez potrebnog opisa. Prije svoje smrti. I. Horvat mi je predložio da ovu novu i endemičnu vrstu zajedno obradimo pod širim nazivom *Berberis illyrica*, jer joj taj naziv bolje odgovara prema njenom biljnogeografskom značenju. Međutim, njegova prerana smrt spriječila je tu zamisao. Detaljniji opis — dijagnozu — nove vrste dat ćemo drugom prilikom. Zasada, pokraj obilnog posjedovanja cvjetnog materijala, koji našu ilirsku vrstu odvaja ne samo od sicilijanske i kalabrijske *Berberis aetnensis* (Presl.) emend. C. K. Schn. nego i od sardenjsko-korzičke *Berberis boissieri* C. K. Schn. (koje su prije monografske obrade bile shvaćene kao identične sa *B. aetnensis*), nedostaje nam dobar materijal s plodovima kojim bi trebalo dijagnozu nove vrste upotpuniti.

Horvat je (l. c.) ovu svoju zajednicu (s nekoliko drugih »pravih« srednjoevropskih šibljaka) uključio u svezu *Berberidion vulgaris* Br.-Bl. i red *Prunetalia spinosae* Tx. Međutim, njegova nova zajednica, pa i naše ovdje opisane, nemaju nikakve zajedničke elemente u biljnom sastavu sa srednjoevropskim zajednicama živica. I sam Horvat (l. c., pag. 119) ističe da je to »šibljak koji nema karakterističnih vrsta *Prunetalia* niti sveze *Berberidion*«.

Oslanjajući se na veći broj naših snimaka svrstanih u tabelarni pregled, te na poznavanje posebnih prilika i zakonitosti razvoja vegetacije na Dinarskim planinama, predlažemo da se te zajednice izdvoje od srednjoevropskih živica reda *Prunetalia spinosae* Tx., pa i našega reda *Cotino-Paliuretalia* Fuk. u novu svezu i novi red. Budući da bi ta sveza i red trebali u svom nazivu sadržavati i određenu biljnogeografsku karakteristiku ilirskog planinskog područja, predlažemo za novi red ime

RHAMNETALIA FALLACIS Ordo novum, i novu svezu, pod nazivom

Lonicero-Rhamnion All. nova

Karakteristične vrste sveze i reda:

Rhamnus fallax Boiss.

Berberis illyrica Spec. nova

(= *B. aetnensis* Auct. non Presl., *B. croatica* Horv. nom. solum)

Lonicera glutinosa Vis.

Ribes alpinum L. ssp. *pallidigemmum* Simk.

Lonicera alpigena L. ssp. *glandulifera* Freyn

Rosae div. sp. *illyricae*

Salix appendiculata Vill. ssp.

(= *S. grandifolia* (Ser.) Auct., *S. silesiaca* (Wild.) Auct.)

Arctous alpina (L.) Niedenzu

Viburnum maculatum Pantz. (= *V. lantana* var. *discolor* Huter)

Lonicera borbasiana Deg. (= *L. coerulea* var. *reticulata* Zabel)

Sorbus austriaca Beck (= *S. mougeoti* var. *austriaca* Beck)

Cotoneaster integerrima L.

Sedum maximum L.

Literatura

- Adamović, L., 1901: Die Šibljak-Formation, ein wenig bekanntes Buschwerk der Balkanländer. Engler's Botan. Jahrbücher 31, 21—29, Leipzig.
- Fukarek, P., 1957: Šibljaci mokinjice (*Sorbus chamaemespilus* Crantz) na planini Plazenici u Bosni. Godišnjak Biol. inst. u Sarajevu 10, 1—2, 163—171.
- Fukarek, P., 1962: Einiges über die südeuropäischen Eichen- und Schwarzkiefernwälder. Mitteilungen der Ostalpin-dinarischen pflanzensoziologischen Arbeitsgemeinschaft 2, 82—85.
- Fukarek, P., 1962: Sistematsko mjesto balkanskih šibljaka. »Narodni šumar« 16, 10—12, 503—508, Sarajevo.
- Horvat, I., 1962: Vegetacija planina zapadne Hrvatske. Acta biologica II (Prirodoslovna istraživanja JAZU, knj. 30) Zagreb.

ZUSAMMENFASSUNG

»ŠIBLJAK«-GESELLSCHAFTEN IN DER SUBALPINEN ZONE DER SÜDLICHEN DINARIDEN

Pavle Fukarek

(Forstwirtschaftliche Fakultät, Sarajevo)

In vorliegendem Beitrag werden folgende »Šibljak«-Gesellschaften aus der subalpinen Zone der südlichen Dinariden kurz beschrieben:

(*Sorbetum chamaemespilis* Fuk. 1957)
Cynancho-Rhamnetum (Fuk. et Stef. 1958) emend.
Arcto-Sorbetum Fuk. Ass. nova
Ribesieto-Loniceretum Fuk. Ass. nova
Berberidi-Rhamnetum fallacis Horv. 1962 emend.

Die genannten Assoziationen zeigen einen grossen floristischen Unterschied von den *Prunetalia spinosae*-Gesellschaften, wo diese Vegetation früher eingereiht wurde. Auf Grund dieser Feststellung kam der Verfasser zum Schluss, dass sie im Rahmen der Klasse *Quercu-Fagetea* einem neuen Verband *Lonicero-Rhamnion* Fuk. bzw. einer neuen Ordnung der subalpinen »Šibljak«-Gesellschaften des illyrischen Gebietes, der *Rhamnetalia fallacis* Fuk., eingegliedert werden sollen.

Charakterarten (zugleich Differenzialarten der Ordnung *Prunetalia spinosae* Tx. und des Verbandes *Berberidion vulgaris* Br.-Bl.) der neuen Ordnung und des Verbandes sind:

Rhamnus fallax Boiss.
Berberis illyrica sp. nova
Ribes alpinum L. subsp.
pallidigemmum Simk.
Lonicera alpigena L. subsp.
glandulifera Freyn

Rosae div. sp. *illyricae*
Salix appendiculata Vill. subsp.
Lonicera glutinosa Vis.
Viburnum maculatum Pantcz.
und einige andere.